

Haluk Geray

Birgün Gazetesi 7 Ocak 2010

Yeni yılın son gününde yayımlanan yazıda domuz gribi salgını ile bireylerdeki irrasyonelitenin öne çıkışı üzerinde durmuştuk ki, 2010'un ilk haftası salgının abartıldığı, bunun da aşı ve ilaç firmalarına yaradığı yolundaki haberlerle geçti.

Küreselleşmenin getirdiği artan ürün ve insan akışkanlığı, insanların kendi yaşamlarını etkileme olanağının ulus-üstü yapılara kayması sonucu bireylerin yaşadığı güçsüzlük ve dış çevresini denetleyememesinden ve iletişim teknolojilerinin getirdiği kirli bilginin çeşitli irrasyonel komplo kuramlarını öne çıkardığından söz ediyorduk.

•••

Hiç kuşkusuz bu içeriklerin alıcısı olan bireylerdeki irrasyonellik, sözünü ettiğimiz içeriklerin tüketilmesinin ana nedeni. Yapılan araştırmalar salgın, çevresel felaketler, bilgisizlik/kirli bilginin söz konusu olduğu ortamlarda -ayrıca çeşitli travmalarda- bireylerde iki tür irrasyonelitenin öne çıktığını gösteriyor.

Bunlardan birincisi iyimser yanlılık (optimistik bias) ikincisi kötümser yanlılık (pessimistic bias). İyimser yanlılık, ülkemizde 'Bize bir şey olmaz!' cümlesiyle özetlenebilir. Bireyler bir depremin ortasında bile bu tür bir duygu durum geliştirebiliyorlar. Böylesi bir duygu durum içindeki birey, karşılaştığı riski oldukça küçümsüyor. Örneğin pek çok tıpçının 'Domuz gribi de bir grip sonunda' sözlerinin gazetelerde öne çıkarılması böylesi duygu durum içindeki bireylerin ilgisini çekiyor. O kişiler gazeteci olsalar bile...

Bu tür haberlerin sonrasını okuduğunuzda, tıpçıların sadece H1N1'in mevsimler grip olduğunu anlatmaya çalıştıklarını görüyoruz. Aslında acı olan şu: Yaşadığımız dönemde mevsimsel gribin adı Domuz Gribi. Çünkü gelen hastaların yüzde 95'inden fazlasında H1N1 tanısı koyuluyor. İyimser yanlılık içindeki birey, tehlikenin kendisi ve çevresi için önemli olduğunu kavrayamaması nedeniyle, örneğin, tehlikeden korunmak için aşı olunması gerektiği doğrultusundaki iletilere de önem vermemesine yol açıyor. Dahası, bu yaklaşımını haklılaştırmak için aşıyla ilgili olarak üretilmiş komplo kuramlarına sarılmasını sağlıyor. Birey aslında bu irrasyonel teorileri kendisi arıyor. Yoksa da yaratıyor...

•••

İkinci irrasyonel duygu durum olan kötümser yanlılıktaysa birincisinin tam tersi geçerli. İnsanlar var olan tehlikeyi gerektiğinden fazla abartıyor. Neredeyse söz konusu tehlike bire bir gerçekleşmiş gibi bir panik içine giriyor. Örnek mi istersiniz? Gene Grip'ten gidelim. Kuş gribi salgını sırasında insanların büyük çoğunluğu böyle bir yanlılık içindeydiler. Oysa henüz Kuş Gribi insandan insana geçer hale gelmemişti. Sadece kanatlıları tehdit ediyordu. Kötümser yanlılık salgını sonucu, ülkemizde sektör önemli kayıplara uğradı. Kanatlıların kaynatılarak

pişirilmesi durumunda virüsün hiçbir etkisinin kalmayacağını bilmesine karşın...

Salgının abartıldığı savı da iyimser bir yanlılıktan başka bir şey değil. Türkiye’de salgın tehlikesinin abartılması mümkün değil, çünkü bu tür durumlar için eski salgınlara dayanılarak oluşturulmuş yayılma senaryoları söz konusu. Bunlar bilim insanlarınca gerçekleştirilmiş, uzlaşmış senaryolar. Ulusal Grip Pandemi (salgının Tıpçası) Eylem Planı, Sağlık Bakanlığı’nın sitesinde bulunabilir, buradaki senaryolar isteyen herkesçe sorgulanabilir. Bu senaryolar da sürekli yenilenir zaten. İyimser ve kötümser senaryolardan hangisinin gerçekleşeceğini önceden kestirebilmek bilimsel olarak mümkün değil. Aşı stokunun miktarıysa, ister istemez salgının en başlarında yapılan en kötü senaryoya göre belirlenmek durumunda. Gelelim salgının ilaç firmalarına yaradığı savlarına. Haftaya...